

Rezsneki Zsombor¹

Az atomfegyver bevetése 1.

A 20. század fegyvere

Atomic Weapon 1

The Weapon of the 20th Century

Absztrakt

Napjaink megválaszolatlan kérdése, hogy vajon beveti-e valamelyik ország az atombombát, vagy sem? Eljutunk-e odáig, hogy egyáltalán szembe kell néznünk a problémával? A jelenleg folyó háborúkat – és a világűr felfegyverzésének lehetőségét – szem előtt tartva napjaink szakemberei továbbra sem tudják teljes bizonyossággal megválaszolni ezt a kérdést. A tanulmányban összegyűjtöttem és elemeztem azon feltételeket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy valamely ország bevesse az atombombát. Ezek a feltételek inkább akadályai, mintsem lehetőségei az ember által valaha alkotott legpusztítóbb fegyver alkalmazásának. Következtetésem során arra kerestem a választ, hogy megmondható-e teljes bizonyossággal az atombomba bevetésének esélye, illetve kizárható-e annak alkalmazása.

Kulcsszavak: nukleáris fegyver, szerződés, atombomba, felelősség, döntési mechanizmus

Abstract

The most unanswered question today is whether or not a country will employ the atomic bomb. Could we get the result that we never again have to deal with the question at all? Analyzing the current wars–and the possibility of weaponizing outer space–experts can answer this question with uncertainty. In this study, I collected and analysed those things that are necessary for a country to use the atomic bomb. These conditions are obstacles rather than opportunities for the use of the most destructive weapon ever

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: drrzsneki@fitlaw.hu

created by mankind. In the course of my conclusions, I looked for the answer to whether it is possible to say with absolute certainty the chance of using the atomic bomb, and whether its use can be ruled out.

Keywords: nuclear weapon, treaty, atomic bomb, responsibility, decision mechanism

Bevezetés

A tanulmány célja a jelenlegi ukrán–orosz konfliktus során újonnan kibontakozott veszély elemzése, miszerint bevethetik-e az atombombát. A kérdés természetesen ennél sokkal tágabb, mivel az atombomba mint a fegyverek fegyvere már jóval túlmutat egy adott ország szomszédaival fennálló válságkezelésén.

A tanulmányban arra keresem a választ, hogy milyen körülményeket és milyen tényeket kell vizsgálnunk egy pusztító nukleáris fegyver alkalmazása során, és a folyamatosan jelen lévő társadalmi félelem mennyire megalapozott.

Jogszályi háttér

Az atombomba történeti áttekintését főbb vonalakban jellemezve megállapíthatjuk, hogy a fegyver kifejlesztését a második világháború hívta életre. 1942 augusztusában megalakul az USA-ban a Manhattan Project. Majd 1945. július 16-án már meg is történik az első tesztelés Új-Mexikó államban. Mivel ez sikeresnek bizonyult, az újonnan hivatalba lépő amerikai elnök, Harry S. Truman első elnöki intézkedéseként parancsot adott Japán városainak atommal bombázására. 1945. augusztus 6. Hiroshima, 1945. augusztus 9. Nagasaki városokra. A két bomba következményeként 200 ezer ember halt meg.²

Ezt követően számos ország kezdte el nukleáris arzenáljának fejlesztését, és hozta létre saját nukleáris képességét:

- Oroszország 1949-ben;
- Nagy-Britannia 1952-ben;
- Franciaország 1960-ban;
- Kína 1964-ben;
- India 1974-ben;
- Izrael 1986-ban;
- Pakisztán 1998-ban;
- Észak-Korea 2006-ban.

Már az első atombomba ledobását követően számos ország és nemzetközi szervezet tiltakozott a további fejlesztések ellen, egyúttal a vezető országok is belátták a korlátozások szükségességét. Az első egyezmény az 1963. augusztus 5-én, Moszkvában, – a Szovjetunió, Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok által – aláírt Atomcsend Egyezmény (Partial/Limited Test Ban Treaty).³ Az egyezmény

² ICAN [é. n.].

³ Lásd: www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/jfk-in-history/nuclear-test-ban-treaty

betiltott minden atomkísérletet. A jogszabályi szöveg ugyanakkor felhívja a figyelmet, hogy amennyiben földfelszín alatti kísérlet zajlana, úgy az adott ország magatartását nem ítélnék el. Az aláíró országok száma közelített a teljes létszámhoz, azonban Kína, Franciaország és Észak-Korea nem írta alá az egyezményt. Ők továbbra is teljes erővel folytatták a kísérleteket, hogy kifejleszthessék saját nukleáris képességüket.

1974-ben került sor a Threshold Test Ban Treaty (a Békés célú föld alatti nukleáris robbantásokról szóló szerződés) kibocsátására, amely annyiban szigorított az előzőeken, hogy a 150 ktonna feletti atomkísérletek teljes megszüntetését írta elő. Továbbá a szerződés szabályozta az összes nem katonai célú, különálló vagy csoportos föld alatti nukleáris robbantást. Az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió kétoldalú megállapodása volt ez.⁴

Ezt követte az Atomsorompó Egyezmény (Non-Proliferation Treaty), amely 1968. július 1. napján nyílt meg aláírásra az egyes országok előtt. Ebben a nukleáris képességgel rendelkező országok megállapodtak abban, hogy nem segítik a nukleáris képességek kifejlesztését az arra törekvő államoknak. India, Pakisztán és Izrael azonban nem írta alá az egyezményt.⁵

A folyamatos féken tartás és az atomfenyegetés elkerülése érdekében a fentiekhez hasonlóan hozták létre és írták alá a Hadászati fegyverek korlátozásáról szóló SALT 1 (Strategic Arms Limitation Talks) szerződést az 1972. évben és a SALT 2 szerződést az 1979. évben.⁶ Ezek a két nagyhatalom a Szovjetunió és az USA közötti érdekeket rendezték, azonban mivel a SALT II-t egyik nagyhatalom sem írta alá, az 1985. évben hatályát veszítette. A felek elszántságát mutatta azonban az a tény, hogy nem szakadtak meg a tárgyalások, és újabb szerződés előkészítését határozták el. 1987-ben a közép-hatótávolságú nukleáris robbanófejjel ellátott rakéták leszereléséről szóló szerződést (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty, INF)⁷ kötötték meg, de azt 2019-ben az USA felmondta, így a szerződés már nem hatályos. 1991-ben került sor a stratégiai fegyverek csökkentéséről szóló (Strategic Arms Reduction Treaty) START I szerződés aláírására, majd folytak a tárgyalások a START II szerződésről, azonban utóbbi 2009-ben hatálybalépés nélkül megszűnt. Jelenleg a New START szerződés van csak hatályban a két nagyhatalom között. A szerződések a nukleáris fegyverek számának határát, illetve csökkentését rögzítették, aminek köszönhetően több ezer robbanófejjel és rakétával csökkent a világ közös nukleáris képessége.⁸

Ezt követően már csak 1996. szeptember 24-én jelent meg egy nukleáris rendelkezéseket tartalmazó átfogó szabályozás (Comprehensive Test Ban Treaty, CTBT). Az ENSZ égisze alatt létrehozott egyezményt Oroszország és az USA is aláírta. Az egyezmény alapfeltétele, hogy megtilt minden robbantással járó kísérletet, minden a nukleáris fegyver – civil és katonai – létrehozására vonatkozó tevékenységet, illetve már a lehetséges nemzetközi szervezeti szabályozást is hosszasan taglalja. Tekintettel azonban arra, hogy több, az Egyezmény függelékében megjelölt ország

⁴ Lásd: https://en.wikipedia.org/wiki/Threshold_Test_Ban_Treaty

⁵ Lásd: <http://fft.szie.hu/elftpm/hirek/atomcsend.htm>

⁶ NTI 2011.

⁷ Arms Control Association 2019.

⁸ Arms Control Association 2022a.

(India, Egyiptom, Kína, Izrael, USA, Irán, Pakisztán, Észak-Korea) nem ratifikálta, így nem tud hatályba lépni a mai napig.⁹

Számos egyéb, de a nukleáris fegyverkezésre kiható jogi szabályozás után 2017. július 5-én az ENSZ égisze alatt tartott konferencia keretein belül megalkották a legújabb jogszabályt (Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons, TPNW), amely 2017. szeptember 20-án nyílt meg aláírásra az országok előtt. 2021. január 22-én hatályba is lépett a sikeres ratifikációt – legalább 50 ország által – követően.¹⁰ Az egyezmény alkalmazandó minden ország tekintetében, de természetesen kikényszeríthetőség és szankció nélkül nem sokat segít. Oroszország és az USA kinyilvánította, hogy nem írja alá, míg Észak-Korea további tárgyalásokat kíván a szerződéssel kapcsolatosan.

Az Egyezmény ötvözi a korábbi elemeket, és megtiltja a kísérleteket, valamint a nukleáris anyagok mozgatását, halmozását, valamint technikai segítségnyújtást más országok nukleáris képességeinek növelésére. Ami azonban a legfontosabb, hogy minden országnak leszerelési kötelezettsége van. Mivel a főbb atomhatalmak nem ratifikálták, feltehetőleg a vélemények is megváltoztak a nemzetközi környezetben. Jelenleg több olyan űrbeli projekt is van, amelyben szerepet játszik az atomkísérlet. Egyes védelmi feladatok kialakításában is szükség van a nukleáris energiára, így nem elképzelhető, hogy a nukleáris fegyverkezés visszaszorítható legyen a kívánt mérték alá.

A TPNW célja egy nagyon fontos alapelvet sért, mégpedig az arányosság elvét. Annak érdekében, hogy a nukleáris fegyverek bevetését megakadályozzuk, nem mondhatunk le a nukleáris fegyverek által adott védelemről, amely a Föld szempontjából is elengedhetetlen. 100 évvel ezelőtt még nem lett volna ráhatása egyik nemzetnek sem, ha a Földet fenyegető bármilyen égitesttel találkozott volna a bolygó. Az USA már a 2000-es évek elején végzett bolygóvédelmi kísérleteket, hiszen évente több tucat olyan meteorbecsapódást észlelnek a fizikusok, amelyek ereje felér egy atombombával, azonban ezek a légkörben eddig megsemmisültek. Statisztikailag azonban nem zárható ki, hogy komolyabb becsapódás következzen be.¹¹ A NASA (National Aeronautics and Space Administration, USA, Nemzeti Repülési és Űrhajózási Hivatal) együttműködve az ESA (European Space Agency, Európai Űrügynökség), a JAXA (Japan Aerospace Exploration Agency, Japán Űrkutatási és Fejlesztési Ügynökség) és az ASI (Italian Space Agency, Olasz Űrügynökség) szervezetekkel már konkrét küldetést indított 2021 novemberében a Didymos-Dimorphos kisbolygóhoz és holdjához, amelyet egy űreszköz becsapódásával térítettek el a Föld felé tartó pályájáról, így elkerülve az évtizeden belül várt becsapódást.¹² Ennek következő lépcsőfoka a nukleáris energia bevetése, bármilyen a Föld felé közelgő tárgy eltérítése érdekében.

Az atombomba kérdésével már jóval korábban foglalkozott a Nemzetközi Bíróság is, hiszen a kérdés aktualitása a hidegháborút követően is fennmaradt. A hágai Nemzetközi Bíróság (Nemzetközi Bíróság) 1996-ban megvizsgálta a nukleáris fegyverkezés kérdését, és a nukleáris fegyver bevetését ellentétesnek találta a nemzetközi joggal. Az atombomba bevetése egyértelműen ellentétes a nemzetközi humanitárius jog rendelkezéseiben foglaltakkal. A Nemzetközi Bíróság csak egy esetet jelölt meg, amikor alkalmazása megengedett.

⁹ Arms Control Association 2022b.

¹⁰ United Nations [é. n.].

¹¹ BOBÁK 2020.

¹² Lásd: <https://dart.jhuapl.edu/Mission/index.php>

Olyan extrém helyzetben, amikor az önvédelem elengedhetetlen, mivel az adott állam elemi létezése forog kockán.¹³ Ez azonban nem jelent teljesen új megközelítést, mivel az 1963-ban megjelent Atomcsend Egyezmény a IV. cikkelyében kimondja, hogy bármely ország visszakozhat az aláírt szerződéstől, amennyiben egy olyan különleges esemény következik/következett be, amely során az ország egy felettes érdeke kerülne veszélybe. Lényeges körülmény, hogy a bírósági döntés nemcsak nukleáris fegyverek használatát, de az azzal való fenyegetést is a nem kívánt események közé sorolja. A fenyegetés szóhasználatát sem ismeretlen, hiszen az ENSZ Charta 2. cikkelyének 4. pontja is alkalmazza egy adott ország területi integritásának megsértésével kapcsolatosan.

A fenti törvényhelyekhez szorosan kapcsolódik az 1967-ben kihirdetett Outer Space Treaty, amelynek IV. cikkelyében rögzítették, hogy nukleáris fegyvert – katonai céllal – sem a légkörben, sem a légkörön túlra nem telepítenek az egyes tagországok. Valamennyi fő űrképességgel rendelkező ország is aláírta az egyezményt. Ezt feltehetően a fentebb vázolt bolygóvédelmi célok miatt módosítani kell. A jogszabályi háttér értelmezése során arra a következtetésre jutottam, hogy az egyes országok magatartása hasonló módon értelmezhető. Valamennyi ország tett lépést annak irányába, hogy az atomfegyverkezés szigorúbb intézkedések alá kerüljön. Számos politikai érdekkülönbözlet és a közel 200 ország együttműködése azonban nehezítette a jogszabályok teljes körű elfogadását. Annak ellenére, hogy a jogi szabályozás terén nem jött létre tökéletes konszenzus az országok között, megállapíthatjuk, hogy minden ország és nemzetközi vélemény az atombomba bevetése ellen foglal állást, azaz az atomfegyver alkalmazásának támadó szándéka nem áll fenn.

A nukleáris fegyverek eloszlása

A világon jelenleg több mint 13 ezer nukleáris fegyver létezik összesen. Ennek $\frac{3}{4}$ -ét az USA és Oroszország készlete teszi ki.

1. táblázat: A nukleáris erő eloszlása az országok között

Ország	Telepített robbanófej	Összesen	Összesen + leszerelt 2022
USA	1 744	3 708	5 428
Oroszország	1 588	4 477	5 977
UK	120	180	225
Franciaország	280	290	290
Kína		350	350
India		160	156
Pakisztán		165	165
Izrael		90	90
Észak-Korea		20	20
Összesen	3 732	9 440	12 705

Forrás: SIPRI Yearbook 2022.

¹³ International Court of Justice [é. n.].

A robbanófejek száma mellett fontos körülmény, hogy azokat három módon lehet célba juttatni: vadászgépből gravitációs bombaként, szárazföldi interkontinentális ballisztikus rakétán vagy pedig tengeralattjáróról indított ballisztikus rakétán. A nukleáris akna és a tüzérségi nukleáris fegyver statikus telepítése miatt nem képezi jelen tanulmány tárgyát.

A nukleáris képességgel bíró országok az alábbi felosztásban rendelkeznek telepített nukleáris fegyverrel (2. táblázat).

2. táblázat: Nukleáris fegyvernemek eloszlása országoként

	Stratégiai			Taktikai + egyéb
	Gravitációs Bomba + Légierő	ICMB + szárazföldi	SLBM + Carrier	
USA	788	800	1920	200
Oroszország	580	1185	800	1912 (935 tengeri)
Nagy-Britannia			215	
Franciaország	40		250	
Kína	20	172	48	80 egyéb
India	48	70	16	16 egyéb
Pakisztán	36	120		4 egyéb
Izrael	30	50	10	
Észak-Korea	30-40 körül			

Forrás: KRISTENSEN–KORDA 2022.

(Megjegyzés: ICMB: intercontinental ballistic missile, interkontinentális ballisztikus rakéta, SLBM: submarine launched ballistic missile, tengeralattjáróról indítható ballisztikus rakéta.)

Ha figyelembe vesszük az 1. táblázat és a 2. táblázat alapján a telepített robbanófejek és az indító állomások számát, valamint azt a tényt, hogy a legtöbb robbanófejet tengeri hadászatban telepítették, levonhatjuk azt a következtetést, hogy a főbb nukleáris hatalmak az országhatáraiktól messze el szeretnék tolni egy esetleges atomháború hadszínterét.

A nukleáris fegyverek telepítési helyét tovább elemezve megállapítható, hogy valamennyi ország a saját területén telepítette a nukleáris arsenálját, kivéve az Egyesült Államokat. Az USA nukleáris fegyvereit Németországba, Olaszországba, Belgiumba és Hollandiába, valamint Törökországba is telepítették.¹⁴ Így megállapítható, hogy az európaiak továbbra sem bíznak az oroszok által garantált békében. Ugyanakkor az amerikai döntéshozók sem bíznak a német, olasz stb. önvédelemben.

A fegyverek mellett az országok egy védelmi rendszer kiépítésében is érdekelték. Ha azonban az USA esetét elemezzük, megállapíthatjuk, hogy az amerikai védelmi rendszer 350 milliárd dollár elköltése és 70 év fejlesztése után sem biztos, hogy 100%-os védelmet tud nyújtani.¹⁵ Ha összevetjük a katonai kiadásokat, az is nyilvánvaló, hogy más ország biztosan nem végzett hasonló kiterjedt kutatást a védelmi rendszer kiépítésére. Az American Physical Society (APS) tanulmányának megállapítása

¹⁴ POMPER–TUGANOV 2022.

¹⁵ HITCHENS 2022.

szerint az Egyesült Államoknak sem áll rendelkezésére megbízható védelem egy valós nukleáris támadás esetére. A kérdést tovább elemezve tegyük fel, hogy 99%-os hatékonysággal el lehetne fogni a nukleáris robbanófejeket – természetesen a légtérben lévő robbanás is kizárt –, úgy 1000 robbanófejből 10 így is célba érne, azaz pár tucat nagyvárost az Egyesült Államok és Oroszország is – tekintettel a birtokolt több ezres robbanófej mennyiségére – el tudna pusztítani a másik területén. Tehát a 100%-os védelemig – legyen az elhárító rendszer vagy egyéb elrettentő fellépés – a diplomáciai egyeztetés a megfelelő magatartás a konfliktusok kezelésére.

A nukleáris fegyverek mellett, megvizsgálva a hagyományos katonai eszközöket, úgy tűnik, van más fegyver is, amely az atombombához hasonló, komoly pusztítást képes végezni. 1945-ben a Nagasaki és Hiroshima felett ledobott atombomba előtt pár hónappal Tokió városát 2 nap alatt tették a földdel egyenlővé az amerikai katonai erők, hasonló áldozati számmal, mint a két atombomba ledobásánál. Ha megvizsgáljuk a ma rendelkezésre álló legpusztítóbb fegyvereket, az első négy helyen a nukleáris képesség szerepel, amellyel mindkét nagyhatalom – az Egyesült Államok és Oroszország is – rendelkezik.¹⁶ Ezekon kívül azonban léteznek az interkontinentális rakéták családja, amelynek hatóképessége eléri a 10 ezer km feletti távolságot, és tucatnyi robbanófejet képes egyszerre szállítani.¹⁷ Ez a távolság lehetővé teszi a Föld két legtávolabbi pontján lévő ellenséges terület elérését is, amely az Egyesült Államok és Irán közötti távolság. Továbbá a sorban a nukleáris fegyvereket követő MOAB (Mother of All Bomb, USA) és a FOAB (Father of All Bomb, Oroszország) termobarikus (vákuumbomba) fegyver hatása ugyan nem ér fel az atombomba hatásával, mintegy tizede annak, azonban pusztító hatását tekintve 150–300 méteres radius (körkörös, a föld alatti terület irányába is) irányban képes elpusztítani mindent.¹⁸ Másodlagos hatása majd egy kilométeren belül rombol, és a robbanás rádiusza miatt kiválóan alkalmas a nukleáris pontok és egyéb katonai vezetők bunkereinek föld alatti hatástalanítására.

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a könnyebb előállítás és alkalmazhatóság miatt léteznek hagyományos fegyverek, amelyek megfelelő bevetése esetén szintén jelentős pusztító hatás érhető el.

A parancs kiadásának útja

A korábbi fejezetekben felsoroltak mellett most vizsgáljuk meg a parancsot kiadó és a parancsot teljesítő személyek felelősségét.

Az egyes országokban eltérő módon van lehetőség nukleáris fegyver bevetésére. A legtöbb országban az elnök dönt az indításról, illetve egyes országokban több személy vagy testület egyeztetése szükséges. A kép nem teljesen világos, ami érthető abból a szempontból, hogy részben nemzetbiztonsági kockázattal is járna a teljes ügymenet felfedése. Azonban jelen elemzés során a döntéshozatal és a végrehajtási lánc hossza az, amely inkább érdekes lehet a vizsgálódás szempontjából. Ennek oka, hogy a parancs

¹⁶ PANOVIC 2020.

¹⁷ Lásd: www.military-today.com/missiles/top_10_icbms.htm

¹⁸ Lásd: https://military-history.fandom.com/wiki/Father_of_All_Bombs

kiadását követően számos szinten kell hogy végighaladjon a döntési mechanizmus.¹⁹ A következőkben ezeket a szinteket vizsgálom meg, így nem a pontos fogalom tisztázása, hanem a mechanizmus ismertetése kapja a fő hangsúlyt. A tanulmányt a kaliforniai székhelyű James Martin Center for Nonproliferation Studies készítette.

Az Egyesült Államokban az elnök egymaga jogosult parancsot kiadni a nukleáris fegyver bevetésére. A jog elidegeníthetetlen az elnöktől. A folyamat további részében már nincs egyértelmű állásfoglalás a szakértők részéről. Az egyik gyakorlat szerint az elnök az összhaderőnemi műveleti parancsnokon keresztül adja ki közvetlenül, míg a másik gyakorlat a védelmi miniszter közbeiktatását tartja az eljárás alapjának. A hitelesítési folyamat, valamint a tényleges indítás már további személyeken múlik. Az elnöknél lévő hitelesítési kulcs, illetve annak titkosított jelszava és üzenettovábbviteli része további két személyhez jut el. Ezen a szinten hitelesítik, hogy az üzenet és az engedély valóban az elnöktől származik. Ezt követően a szárazföldi nukleáris fegyverek és a tengeralattjárón lévő fegyverek esetében további négy – szintén hitelesítési kulcsokkal rendelkező – személy végzi el a tényleges indítást.

Oroszországban az elnöki döntést már a védelmi miniszterrel és a vezérkari főnökkel együtt készítik elő, de ténylegesen az elnök dönt. Ezt szintén hitelesítik a következő szinten, majd továbbküldik a parancsot a légierőnek és a haditengerészetnek. Oroszországban minden szinten két embernek kell együttesen részt vennie a folyamat adott szakaszában, és a közvetlen indítást is két ember végzi.

Kínában már a parancs kiadása sem egyszemélyi döntés, mint ahogy az USA és Oroszország esetében láthattuk. Az elnök, a párt főtitkára és a Központi Katonai Bizottság elnökének közös döntése kell legyen. Ezt követően a parancs eljut a hétfős – valamennyi haderőnem képviselőjéből álló – Központi Katonai Bizottsághoz, ahonnan tovább a vezérkari főnökhöz, majd a helyi indító egységekhez.

Az észak-koreai gyakorlat ragaszkodik a legfőbb vezető abszolút hatalmához, azonban a végső döntéshozatalban valamennyi katonai vezető részt vesz: a hadsereg parancsnoka, a műveleti vezető, a felderítés vezetője és a stratégiai erő parancsnoka.

Nagy-Britannia és Franciaország külön vizsgálatát nem tartom szükségesnek, mivel a szabályok részben az amerikai és az orosz gyakorlatot erősítik, azaz a rendszer a kétszemélyes megerősítést várja el minden szinten. Mivel az USA és e két ország egy szövetségi rendszerben van, így a tanulmány szempontjából nem képeznek geopolitikai kihívást. Izrael, India és Pakisztán esetében Kínához hasonló módon egy testület hozza meg a döntést a nukleáris fegyver alkalmazásáról.

A fentiek során megállapítható, hogy minden országban komolyan veszik a nukleáris fegyver bevetésének folyamatát. A katonai források konkrétan nem emelnek ki további személyeket, akik nyilvánvalóan az adott részlegben lévő, közvetlenül a folyamatban részt nem vevő, vagy az indítóállomást közvetlenül kezelő vagy a biztonsági-technikai-informatikai rendszert felügyelő személyek. Ha figyelembe vesszük a fenti hivatalos forrásokat, miszerint minden szinten legalább kettő személy dönt, valamint egyes országokban testületi döntési szintek léteznek, úgy megállapíthatjuk, hogy a folyamatban részt vevő személyek száma meghaladja az egy tucatot. Az indítóállomások és a robbanófejek kezelésével megbízott állománytagokkal pedig akár

¹⁹ LEWIS–TERTRAIS 2019: 2–15.

a százas-ezres nagyságrendet is elérheti a parancsot végrehajtó személyek száma. Így következtetésképpen megállapíthatjuk, hogy az egyes országok folyamatában nem kap igazán jelentőséget a parancs kiadására jogosult személy vagy testület jellege, mivel a parancs végrehajtását számos ponton meg lehet hiúsítani. Ráadásul az is elegendő, ha részleges engedetlenség van csak jelen, mivel a teljes arzenál bevetésének hiánya – vagy a tervezett taktikai fegyverek kisebb számú bevetése – esetén az eredmény nem éri el a hadászati szinten megfogalmazottakat.

Az eltérő kulturális háttérrel rendelkező országok nagyon hasonló körültekintéssel szabályozzák az atomfegyver bevetésének körülményeit. Következtetésként levonható, hogy a demokratikus vagy a diktatórikus berendezkedés nem befolyásolja különbözően az adott ország szabályozását a nukleáris fegyverek terén. Megállapítható ugyanakkor, hogy szükségszerűen kell hogy legyen a rendszerben ellensúly és fék az adott országon, párton belül. Tudatosan vagy hallgatólagosan.

Személyes felelősségre vonás

Valamennyi a döntési mechanizmusban részt vevő személynek a parancs teljesítése során a lehető legkörülmekintőbben kell eljárnia. A modern büntetőjogi kódexek büntetik az egyes magatartási formákat, még háború esetén is. Amennyiben a parancsot kiadó vagy a parancsot végrehajtó személy bűncselekményt követ el, úgy felelősségre vonható.

A végrehajtó személyzet feltérképezése után megvizsgáltam az atomfegyver bevetésének tényét, elvonatkoztatva minden más körülménytől, és kizárólag csak a bevetésre és annak jogi következményeire koncentráltam. Amennyiben az atomfegyvert bevetik, úgy a felelős a korábban, a jogszabályi háttér részben meghatározottak szerint a nemzetközi joggal ellentétes magatartást tanúsít. A nukleáris fegyverek bármilyen módon történő alkalmazása sérti a nemzetközi jogot. Ennek következménye a jogi felelősségre vonás. A Nemzetközi Bíróság feltehetően vizsgálni fogja az eset körülményeit, és amennyiben a fegyvert nem az ország lényegi részét érő közvetlen támadás elhárítása érdekében alkalmazták, úgy a döntéshozatalban közvetlenül részt vevő személyeket bűnösnek mondja ki, és elítéli magatartásukat.

A Nemzetközi Bíróság eljárásáig azonban van egy másik jogi akadálya a bevetettségnek, amely alapvető morális (mint a jogrendszer létrehozását szolgáló alapvető princípium) elvek megsértését helyezi védelem alá. Az adott ország büntetőjogi rendszere, a büntető törvénykönyv által tartalmazott tényállászerű magatartás kimerítésével.

Jelen tanulmányban vizsgálom az orosz és az amerikai büntetőjogi szabályozást. Minden országban ugyanis ismeretes a parancs megtagadásának következménye, amely során az előljáró által adott utasítást a végrehajtó állomány tagja elmulasztja teljesíteni. Vizsgálatom tárgya azonban a parancs megtagadásának jogszerűsége.

A jelenleg hatályos magyar 2012. évi C. számú a Büntető törvénykönyvről szóló kódex XII. fejezete – A katonákra vonatkozó rendelkezések – 130. §-ának rendelkezése alapján:

(1) Nem büntethető a katona a parancsra végrehajtott cselekményért, kivéve, ha tudta, hogy a parancs végrehajtásával bűncselekményt követ el.

(2) A parancsra elkövetett bűncselekményért a parancsot adó is tettesként felel, ha a katona tudta, hogy a parancs végrehajtásával bűncselekményt követ el, egyébként a parancsot adó közvetett tettesként felel.

Az Oroszországi Föderációban jelenleg hatályos büntető kódex 42. cikkelye – Parancs vagy utasítás végrehajtása – szerint:

(1) Nem minősíthető bűncselekménynek a jogilag védett érdek megsértése, ha azt olyan személy okozta, aki a rá nézve kötelező rendelkezés vagy utasítás végrehajtásaként járt el. Az ilyen sérelem okozta büntetőjogi felelősség azt a személyt terheli, aki jogellenes parancsot vagy utasítást adott.

(2) Az a személy, aki szándékosan szabályszegést követett el törvénytelennek ismert parancs vagy utasítás végrehajtása során, a szokásos feltételek szerint felel. A törvénytelennek ismert parancs vagy utasítás végrehajtásának elmulasztása a büntetőjogi felelősséget kizárja.²⁰

A fenti rendelkezések egyértelműen kimondják a parancs teljesítésének köteleességét, kivéve, ha a végrehajtó tudata átfogja, hogy azzal bűncselekményt követ el. Így tehát, annak, aki annak ismeretében, hogy tevékenysége bűncselekményt valósít meg, kötelessége a parancs megtagadása. A jelen tanulmányban a végrehajtó tudatának vizsgálatát nem elemzem, mivel az bírói kérdés, és a körülményekből lehet csak következtetni, hogy a végrehajtó képes volt-e felismerni tettének következményeit. Annyi azonban előjáróban is bizonyos, hogy az atomfegyver bevetéséhez nem szükséges különleges szakértelem vagy belátási képesség, illetve ritkán fordul elő, hogy az a személy, aki dönt alkalmazásáról vagy kezeli az atomfegyverzet komplexumát, tévedésben lenne, azaz egyértelműen tudnia kell, hogy magatartása tömegpusztító fegyver szándékos bevetésére irányul.

A harmadik ilyen jogi vonatkozású elemzés az USA gyakorlati eljárásához kapcsolódik. Az Egyesült Államokban van egy szövetségi irányadó büntetőjogi rendelkezés, valamint valamennyi tagállamnak saját büntetőjogi kódexe van. Ezért inkább gyakorlati szempontból nézzük a parancs megtagadásának köteleességét.

Egy jogesetet hozok fel példaként, amely jól tükrözi a gyakorlatban alkalmazottakat. 1968 márciusában William Calley hadnagy a vietnámi háborúban teljesítve felettese parancsát több száz civil embert lövetett agyon. A bíróság, ítéletében arra hivatkozott, hogy nem elegendő a szolgálati szabályzatban meghatározott parancsengedelmességi kötelezettséget felemlíteni, mivel elsősorban az alkotmány és a törvények előírásainak felel minden ember. Az amerikai törvények már a 19. század óta gyilkosságnak tekintik a fegyvertelen civilek megölését. A hadnagynak tudnia kellett, hogy a civilek megölésére adott parancs törvénytelen, amellyel bűncselekményt valósított meg.²¹

²⁰ Eredeti angol szöveg: 1. Infliction of harm to legally protected interests shall not be to qualified as an act of crime provided it was caused by a person acting in execution of an order or instruction binding on him. Criminal responsibility for infliction of such harm shall be borne by a person who gave illegal order or instruction.

2. Person who committed intentional offence in execution of order or of instruction known to be illegal, shall be liable under usual terms. Failure to execute order or instruction known to be illegal shall preclude criminal liability.

²¹ FORD 2017.

További ilyen tényállásszerű magatartás volt megfigyelhető a náci bűnösök elítélésében, amikor arra hivatkoztak, hogy ők csak parancsot követtek. A bíróság kiemelte a tárgyaláson hozott ítéletben, hogy a civileket megölni nem jogszerű parancs, mint ahogy eleget tenni egy jogszerűtlen parancsnak sem képezi részét a jogszerű védekezésnek.²²

Az USA-ban hatályos Uniform Code of Military Justice (UCMJ, Katonai Igazságszolgáltatási Kódex) 90. cikkelye szerint büntetendő az, aki a jogszerű parancsnak szándékosan nem engedelmeskedik, valamint a fentebb idézett orosz büntető kódex 332. cikkelye szerint büntetendő az az alárendelt, aki a felettese által kiadott jogszerű parancs végrehajtását elmulasztja. Ezen jogszabályok értelmezése során megállapíthatjuk, hogy a törvényalkotó a jogszerű parancsot helyezi büntetőjogi védelem alá mint védendő értéket. Míg a jogszerűtlen parancsal szemben megtagadási kötelezettséget helyez az alárendelt felé.²³

A fentiekhez szorosan hozzátartozik, hogy „A polgári lakosság háború idején való védelmére” vonatkozó IV. genfi egyezmény 1949. augusztus 12. napon kelt, és azóta 194 ország ratifikálta, köztük Oroszország és az Egyesült Államok is. Az egyezmény egyértelműen tiltja a civilek megölését, illetve számos az ellenük elkövetett egyéb atrocitást.

A témához kapcsolódóan egy az észszerű és hazafias viselkedés megnyilvánulása volt a második világháború végén, amikor Hitler „Nero Decree” néven elhíresült – Németország elpusztítására vonatkozó – végső parancsát nem hajtották végre. Közvetlen belső köre mondott ellent neki.²⁴

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy az atomfegyver bevetése során a végrehajtási láncban minden egyes embernek egyéni felelőssége van, amely arra kötelezi, hogy mérlegelje a helyzetet. Nukleáris fegyver bevetését minden országban a hivatásos állomány végzi, így a kiképzés alatt általánosságban mindenki részesült a „jogszerű parancs megtagadása” jogintézményének oktatásában.

Diktatúrák és demokráciák

Személyiségzavar a vezetésben

Mielőtt a következtetéseim végére érnék, ejtsünk néhány szót az elnöki hivatal ellátásáról. Minden közigazgatási beosztás egy törvényi rendelkezésen alapul. Általánosságban a Munka törvénykönyve van jelen minden országban, azonban a kormánytisztviselők, a közigazgatás egyéb állományi tagjainak jogviszonyát külön jogszabály szabályozza.

²² WALKER DONALDSON 2020.

²³ Eredeti angol szöveg, USA 90. cikkely: Art. 90. Willfully disobeying superior commissioned officer: Any person subject to this chapter who willfully disobeys a lawful command of that person's superior commissioned officer shall be punished.

Eredeti angol szöveg, Oroszország 332. cikkely: 332. Failure to Execute an Order: 1. Failure to execute a superior's lawful order by a subordinate, if it has caused substantial harm to the interests of military service, shall be punishable by restriction in military service for a term of up to two years or by arrest, for a term of six months, or by custody in a disciplinary military unit for a term of up to two years.

²⁴ Lásd: https://ghdi.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=1590

Ez leginkább törvényszintű jogszabály, mivel a közigazgatás alkotja az állami berendezkedés magját, így nem engedhető meg, hogy az abban dolgozók tevékenysége ne legyen a lehető legmagasabb szinten rendezve. Ez a társadalmi érdek.

Az elnöki, illetve egyéb kormányzati pozíció azonban még ennél is alapvetőbb fontosságú. Az a személy, aki képviseli a nemzet egységét, tevékenysége és feladatköre az ország alkotmányában kell legyen szabályozva. A legjelentősebb nukleáris hatalmak egyöntetűen az Egyesült Államok és Oroszország.

Az Oroszországi Föderáció alkotmányának 92. cikkelye ismeri az elnök ideiglenes vagy folyamatos akadályoztatásának,²⁵ illetve ellene az egészségügyi állapot vagy bűncselekmény elkövetése esetén történő fellépés lehetőségét. Az Egyesült Államok alkotmányának 25. kiegészítése szintén rendelkezik az elnök ideiglenes vagy folyamatos korlátozásáról, illetve bármilyen sérülés vagy csökkent ítélőképesség esetén történő helyettesítéséről.²⁶

A fenti rendelkezések törvényi szövegbe való iktatása garantálja az egyeduralom elleni legalapvetőbb intézkedést. Amennyiben a nemzet első számú vezetője akadályoztatással küzd – legyen az külső fizikai vagy belső szellemi –, úgy lehetőség van a hatalomgyakorlás eszközeit kivenni a kezéből. Ennek fontossága kiemelt egy a jelen tanulmány által is elemzett tárgykörben. Természetesen a nukleáris fegyver bevetésének parancsa során a végrehajtási láncban szerepelnek más személyek is – ahogy azt fentebb kifejtettük –, azonban az ő akadályoztatásuk nem szorul alkotmányos szintű szabályozásra, az ő szerepük másodvonalban, a végrehajtási láncban van.

Mind az orosz és mind az amerikai struktúrában kiemelt szerepet kapott az elnök akadályoztatásaként meghatározott beszámítási képesség szabályozása. Ennek alapján az elnök egészségügyi okok miatt fennálló szellemi korlátozása vetődik fel, amelyre reagálnia kell a körülötte lévőknek. Ennek megítélése azonban objektív orvosi kérdés, vajon melyik személyiségi torzulás vezet oda, hogy az elnök ítélőképességét befolyásolja. A témát összefoglalóan fejtette ki az orvosi szakma, aminek során az FFM- (Five Factor Model, Öttényező Modell) modellt alapul használva a neuroticizmuson, az előzékenységen, a nyitottságon, a kifelé történő megnyilvánuláson és a lelkiismereten keresztül felállítottak egy olyan rendszert, amelyben a személyiségtorzulásokat alacsony és magas veszélyeztetettségi szinteken sorolják fel. Ennek alapján fel lehet készülni az adott személy kóros elmeállapotának megfigyelésére, tetteinek következményeire.²⁷ Ugyanakkor a pszichológia konkrétan is foglalkozik évtizedek óta a normalitástól való eltéréssel, amely alapján a DSM (*mental disorders*, mentális eltérések) IV. kategóriákat használják a különböző magatartászavarok leírására.²⁸ Ennek kifejtése nem tárgya

²⁵ Eredeti angol részszöveg: 2. The President of the Russian Federation shall cease to exercise his (her) powers before the end of his (her) term in the event of his (her) resignation, persistent inability for health reasons to carry out the powers invested in him (her), or impeachment. Presidential elections shall be held before the expiration of three months from the date of the early termination of presidential office.

²⁶ Eredeti angol részszöveg: SECTION 4. Whenever the Vice President and a majority of either the principal officers of the executive departments or of such other body as Congress may by law provide, transmit to the President pro tempore of the Senate and the Speaker of the House of Representatives their written declaration that the President is unable to discharge the powers and duties of his office, the Vice President shall immediately assume the powers and duties of the office as Acting President.

²⁷ WIDIGER et al. 2016: 34–37.

²⁸ ATKINSON–HILGARD 2005: 564.

a tanulmánynak, azonban említése elengedhetetlen, hogy tisztában legyünk azzal, hogy a vezetőség tudatában van az esetleges személyi akadályok kezelésének.

Annak, hogy a legpusztítóbb fegyver bevetése során valamennyi, a végrehajtási láncban részt vevő személy beszámítási képessége korlátozott legyen, és ne tudja felmérni a Föld azonnali elpusztításának következményeit, még a matematikai esélye is nulla.

A demokrácia és a diktatúra közötti különbségtételnek jelen tanulmány szempontjából a korábban kifejtettek alapján nincs jelentősége. Megállapíthatjuk, hogy a diktatúra vagy hibrid rezsimek is hasonlóan szabályozzák a nukleáris kérdést, mint a demokratikus berendezkedésű államok.

Az évente készített – a demokráciát mérő – svéd riport alapján a demokráciát veszélyeztető jelekre már korábban fel lehet figyelni.²⁹ Ezek fő vonalai az alapvető jogok, a kormányzati fékek, a pártatlan közigazgatás, a választott parlament és a részvételi elkötelezettség hiányából fakadnak. E tételeket jelen tanulmányban nem elemzem tovább, azonban a demokráciából a diktatúrába való átmenet egyes lépései szemmel láthatóak, amennyiben bármilyen társadalmi viselkedést eme főbb formákban elhelyezünk. A diktatúra mindig igyekszik csorbítani a választott parlamentek hatáskörét, a közigazgatási eljárásrendet és azokat a diktatórikus érdekek mentén kialakítani, egyúttal az alapvető jogokat a társadalom számára kevésbé biztosítani. Mindig növelni igyekszik a diktatúra mint kormányzati szerv mozgásterét, különösen az azt gátló tényezők lebontásával, valamint a helyi és országos társadalmi lépések akadályozásával.

Így jutunk el az atomfegyver bevetésének kérdéséhez is. A legracionálisabb dolog, amelyet az emberiség valaha is maga elé állított. A diktátor (és valamennyi diktátor a történelemben) elsődleges célja a saját népének elnyomása. Az atom kérdése nem belpolitikai tényező. Egy társadalomban a vágyakozó érzelmek a másik ország területének megszerzése iránt nem érhet fel egy pusztító hatású fegyver bevetésével, amelynek hatása minden egyes egyén számára – a támadó fél társadalmi egyéneit is beleértve – azonnal érezhető fizikai, szellemi és társadalmi téren. Amikor egy diktátor dönt a bevetésről, olyan tényeket kell figyelembe vennie, amelyek a hatalmának végleges meggyengüléséhez vezetnek, és kizárólag rajta kívül álló okok döntenek majd felette.

A nukleáris fegyverek sorozatos bevetése során keletkezett gazdasági, egészségügyi, környezeti és valamennyi egyéb károk még nem foghatók fel teljes mértékben a társadalom számára, de az állami vezetők – köztük a diktátorok és köreik is – ennek teljes mértékben tudatában vannak. Nem tudjuk kiszámítani az emberi reakciókat, mert túl sok tényezőt kell figyelembe venni. Így Thomas Malthus 18. századi filozófus megállapításának nyomán értékelve, „minden élőlény természeténél fogva törekszik a túlélésre”. Ezt és a diktátor feltétlen racionális gondolkodását összevetve kizártnak mondhatjuk az atomfegyver kapcsán, hogy egy diktatúra máshogy cselekszik, mint a demokrácia. Láthatjuk, hogy a diktatúrák a gazdasági és társadalmi eredményeket folyamatosan fejlesztik hazájukban, a demokratikus országokkal együttműködve. A hatalom megtartása mindig az erős kapcsolatoktól függ, azt nem lehet tönkre tenni egyszemélyes döntéssel, ilyen az atombomba bevetése is.

Továbbá az atomfegyver alkalmazásának folyamatában emberek tucatjai vesznek részt. Milyen helyzetben érthet egyet mindenki azzal, hogy pusztítsuk el a környezetet,

²⁹ International Institute for Democracy and Electoral Assistance 2021.

saját és családunk jövőjét, azt a gazdaságot, amelyet felépítettünk csupán az indítástól számított fél órán belül. Végezetül talán a legfontosabb kérdés, amellyel egy diktatúra racionalitását bizonyítani lehet, hogy az atomfegyver felett sosem egy ember gyakorolja a teljes uralmat. Egy demokráciában a szavazás során számoltatják el a vezetőket, ami viszont a diktatúrában nincs, ugyanakkor a diktátornak is el kell számolnia a támogatói felé.³⁰ Amennyiben kizárólag a diktátor döntésén múlna az atomfegyver bevetése, úgy nem kizárható, hogy ezt alkalmazhatja a saját politikai vetélytársai ellen is. Továbbá megállapíthatjuk azt, hogy valamennyi diktatórikus ország vezető rétege képzett, tanult ember. Valójában ők a nyugati eszmét követik gazdagodásuk útján, azonban szellemileg a népükhöz vonzódnak, mivel így tudják őket irányítani. Azonban életük jelentős része inkább a nyugati rendszerben telik.³¹

A fentiek alapján megállapítható, hogy az atomfegyver, bevetése esetén, szükségszerűen magával vonzza a győzelem kérdését is. Amennyiben valamelyik fél nukleáris fegyvert vet be, de ennek ellenére válaszcsepásként atomfegyverrel vagy hagyományos erővel legyőzik, úgy a felelősségre vonás elkerülhetetlen. Amennyiben az atomfegyvert bevető fél győztesként lép fel, úgy bizonyosságot kell nyerjen, hogy győzelme nem szenved hiányosságoktól, azaz az ő területén nem került sor atomcsapásra. A győztes társadalmá nem fogja eltűrni egy esetleges válaszcsepás okozta károkat. Így eljutunk oda, hogy a győzelem kérdése nem egyenlő a sértetlenséggel, a győztes ország is komoly (a vezető felé megbocsáthatatlan) károkat szenvedhet. Amennyiben belátjuk azt, hogy egy demokráciában a vesztes háború esetén a vezetők nem vesztenek annyit, mint egy diktatúrában, ugyanakkor elfogadjuk, hogy a diktátor mindig többet nyer a háború győzteseként, mint a demokrácia vezetői,³² úgy arra a következtetésre kell jussunk, hogy a diktátor csak akkor mehet bele egy háborúba, ha biztos a győzelmében, és garantálja, hogy területén minimális károkat szenvednek el. Ellenkező esetben mindent elveszíthet, a hatalma mellett az életét is. E gondolat mentén haladva bebizonyítottuk ismét, hogy a diktatúra – a komolyabb veszíteni valók miatt – sokkal megfontoltabb kell legyen egy háború megindításában. Így joggal következtethetünk arra, hogy az atomfegyver bevetésének kérdése olyan súlyt rak a diktatúra vezető(i) je vállára, hogy azt szükségképpen nem tudja elviselni, és a döntési pozícióban lévő elvesztheti magabiztosságát, ugyanakkor a körülötte lévő vezetők képesek felmérni a helyzetet, és nagyobb valószínűséggel bízhatnak abban, hogy a diktátor egyébkénti bukásával ők nem vesztenek annyit, mint az irracionalitás elfogadásával.

A gyakorlatban

Az atomfegyver bevetését sokan és sokféleképpen vizsgálták. Viszonylag egyszerű alkalmazása képes 20–30 km körzetben teljes pusztítást végezni, mindamelllett a radioaktív és az elektromagnetikus következménye hosszabb ideig érezteti hatását.

³⁰ DEBS 2010: 23.

³¹ General Agreement on Tariffs and Trade, GATT – Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény; United Nations – Egyesült Nemzetek Szervezete; World Trade Organization – Világkereskedelmi Szervezet.

³² DEBS 2010: 23.

A nukleáris fegyver alkalmazásának két iránya lehet. Az előző fejezetekben utaltak alapján stratégiai vagy taktikai bevetése áll rendelkezésre, amely függ az elpusztítani kívánt területtől, a kiváltandó hatástól. A lényeges különbség a kettő típus alkalmazásában rejlik, mivel a stratégiai fegyver nagyobb pusztítást végez, és bevetése nem hadszíntéri előnyök végett történik, hanem egyértelműen hadászati szinten, azaz a végleges megoldás a nyilvánvaló cél.

Összevetve a taktikai atomfegyver hatását és a korábban elemzett egyéb „hagyományos” fegyvereket megállapíthatjuk, hogy a taktikai atomfegyver alkalmazása nem éri el azt a célt, amelyet más fegyverekkel ne tudna elérni a támadó fél. A taktikai atomfegyver nem tud olyan szintű pusztítást végezni, hogy a másik fél képtelen legyen folytatni a harcot, esetlegesen egyes atomtölteteket ne a támadó területén semmisítsenek meg. Ugyanakkor a másik atomhatalommal szemben a támadó is szenved a taktikai atomfegyver ellencsapásától. Egyes esetekben a hagyományos tűzerőnek köszönhetően feltehető, hogy például az Egyesült Államok ellen bevetett atomfegyver esetében az Egyesült Államoknak felesleges az agressziót egyenlően atomcsapással viszonznia. A következőkben bemutatok pár példát, amely arra vonatkozik, hogy a gyakorlatban több esetben előfordult nukleáris vészhelyzet, amelyek elmaradása a racionális helyzetértékelésre ad okot.

Nem lesz még egyszer a történelemben olyan tiszta helyzet, mint 1945-ben. Az USA és szövetségesei már évek óta hadban álltak, hatalmas áldozatokat követően. Az arányosság és a célszerűség elve már nem működött, és az USA nem birtokolt több atomfegyvert. Ugyanakkor teljes mértékben meg volt győződve, hogy másnak, különösen Japánnak sincs. Az eszkalálódás nem volt opció. A nemzetközi sajtó azóta is emberiség elleni tettnek értékeli. Ugyanakkor Japán és az USA több évtizedes szakadatlan együttműködését megvizsgálva biztosra vehető, hogy rendezték egymás között a helyzetet, még ha másra nem is tartozik, hogyan.

A hidegháborúban Kissinger azt tanácsolta Nixon elnöknek, hogy játsszák az örült ember stratégiát, amelynek során egy repülő – atomcsapást színlelve – körözött az ázsiai határnál 3 napig, hogy elriassza a szovjet vezetést az afganisztáni fegyverszállításoktól. Brezsnyev azonban nem foglalkozott a dologgal, nem tartott az amerikai atomcsapástól.³³

1983-ban Stanislav Petrov szovjet ezredes és csapata úgy döntött, hogy nem jelenti a bejövő rakétákat, mivel úgy gondolta, hogy 5 db indítása nem elegendő egy megelőző csapáshoz az USA részéről. (Később kiderült, a műholdak a nap visszaverődését érzékelték a felhőkön, és a szovjet rendszer hibásan működött). Petrov később elmondta, hogy amikor jeleznie kellett volna a „támadást”, „megelevenedett előtte a forró serpenyőben ülő képe”.³⁴

Arhipov (1962), amikor a US Navy bombázta a nukleáris tengeralattjáróját Kuba mellett, úgy döntött, hogy nem indít nukleáris csapást. Mind a három vezetőnek egyet kellett volna érteni, a másik kettő az indítás mellett volt.³⁵

Jelcin 1995-ben megkapta a kódokat tartalmazó táskát, egyeztetve a védelmi miniszterével aktiválták is az indítókulcsát, azonban percekkel később kiderült, a rakéták

³³ The National Security Archive 2015.

³⁴ AKSENOV 2013.

³⁵ DAVIS 2017.

másik irányba tartanak. (amerikai–norvég kutató rakéta volt, az északi fényt tanulmányozta).

A fenti esetek példát adnak arra, hogy egy háború során nem szükségszerűen riadnak meg a felek az atomcsapás elszenvedésétől. Valamint, hogy a védekező is megtesz mindent a helyzet megfelelő értékeléséért. Megállapíthatjuk a korábbi évtizedek helyzetértékelése során, hogy az atomfegyver bevetésének kérdése minden felhatalmazottban inkább kételkedő magatartást vált ki, mint agresszív hozzáállást.

A konkrét konfliktusoktól eltávolodva vizsgáljuk meg a kérdést az atomhatalom és a vesztes háború szempontjából. Több esetben ad példát a közelmúlt történelme arra, hogy egy ország, miután elvesztett egy háborút – és azzal együtt egy bizonyos területet –, fejlesztette ki az atomfegyverét.

1958-ban Kína nem nézte jó szemmel a tengeri határainál lévő, de Tajvan által felfegyverezni kívánt Csinmen-szigeteket és a Matsu-szigeteket, megalapozva ezzel a második tajvani-szorosi krízist. Mao Ce-Tung, a kommunista párt vezetőjeként joggal bízott a szovjet védelemben – egyúttal a szovjet atombomba képességeiben – különösen azért, mert az USA, aki rendelkezett atomfegyverrel, Tajvant támogatta és beavatkozással fenyegetőzött.³⁶ Mivel Maónak csalódnia kellett, sokkal nagyobb gondossággal támogatta a saját nukleáris fegyverének kifejlesztését. Ezt követően 1995-ben került sor a harmadik, majd 2022-ben a negyedik tajvani krízisre, de sem Kína, sem az USA nem fenyegetőzött atomfegyver bevetésével.

Az 1961-ben a berlini krízis során – a keletnémet politika elkezdte a berlini fal építését – amerikai és szovjet harckocsik néztek egymással szembe, és az amerikai hadsereg készségbe helyezte a nukleáris képességgel rendelkező fegyvereit. Nyikita Hruscsov azonban nem hátrált meg, és az amerikai nukleáris erő nem hozta meg azt az elrettentést, amelyet a jelenlététől Kennedy elnök várt.³⁷ Az amerikai és a szovjet csapatok végül kivonultak, de a berlini fal 1961-től egészen 1989-ig osztotta ketté a várost és a világot.

India és Pakisztán 1971. évben véres háborút vívott, amelynek következményeként Kelet-Pakisztán önálló állammá vált, Bangladesh néven. Pakisztán elvesztette lakosságának felét és területének egyötödét.³⁸ Mindkét ország rendelkezik atomfegyverrel, azonban a területi egység helyreállítása érdekében nem merült fel alkalmazásuk.

A fentiek mellett talán különösebb hivatkozás nélkül is megértjük Észak- és Dél-Korea helyzetét. Mindegyik esetén megállapítható, hogy ezen országok ma már rendelkeznek önálló atomprogrammal és súlyos csapást tudnának mérni a múlt helyreállítása érdekében. Ez azonban évtizedek alatt sem történt meg. Következtetésképp egyértelműen meg lehet határozni, hogy a felelősség és a racionalitás hosszú idő alatt sem veszik el az állami vezetésből függetlenül a politikai berendezkedéstől és a minenkori geopolitikai helyzetétől.

³⁶ GURTOV 1976: 54.

³⁷ CARMICHAEL 2011.

³⁸ FAIR 2021.

Összegzés

A felhozott példák, történelmi esetek, valamint a diktatórikus rendszer vezetői tudatának vizsgálata arra enged következtetni, hogy az atomfegyver stratégiai bevetése szükségszerűen nem tud megvalósulni. Taktikai oldalon pedig nem tudja kiváltani azt a hatást, amelyet alkalmazásával elérni kíván az alkalmazója. A nemzetközi vélemény a szenvedő ország mellé áll, illetve az indító állam iránt táplált szimpátia esetén sem tud elvonatkoztatni a Földet mint mindannyiunk élőhelyét ért támadástól. Taktikai bevetés esetén bőven lesznek gazdasági (nem csak kvázi szankciós politika, hanem elszigetelődést kiváltó) szankciók, kereskedelmi, politikai és egyéb következmények, amelyek előzetes vizsgálatával elkerülhető a bevetés gondolata is.

A részt vevő személyek minden esetben önállóan mérlegelik a szerepüket, és megteszik, amit kell. A tanulmány folytatásában – a további jogi és egyéb kapcsolatok kifejtése mellett – elemezni fogom a nép szerepét az atomfegyver bevetése során, mivel arra a következtetésre jutottam, hogy az atombomba bevetése során a társadalmi felelősség terhét, tehát az atomfegyver alkalmazásának lehetőségét mint társadalmi jelenséget érdemes tovább kutatni. A diktatórikus, féldiktatórikus és képviseleti demokráciában olyannyira nem képezi tudás alapját az atomfegyver a nép mindennapi viselkedésében, hogy valójában nem tudjuk, hogyan reagálna társadalmi szinten. Túl nagy döntés bármely típusú vezetőnek úgy alkalmazni egy ilyen fegyvert, hogy a nép elfogadja. Valójában itt visszakerülünk a Nemzetközi Bíróság ítéletéhez.

Amikor a parancs kiadását követő lánc folyamatát vizsgáltuk, sokkal inkább az tűnt célravezetőnek, hogy meg kellene fordítani a gondolatmenetet. Amennyiben tudjuk, hogy milyen feltételek alapján nem lehet bevetni atomfegyvert, úgy azt az eljárást előnyben kell részesíteni, és a körülményeket már a konfliktus kezdeti szakaszában abba az irányba terelni.

A téma aktualitását nem csak a jelenleg folyó fegyveres összecsapások komolysága jelenti; a közeljövőben egyre több ország lesz képes fegyvereket juttatni a világűrbe, ami még bizonytalanabbá teszi a geopolitikai helyzetet. A kérdés megválaszolása szükségszerű, mivel egy olyan jövőben, ahol bárki fenyegethet atomfegyver alkalmazásával, csak két dolog lehet az eredmény. Ha biztosan tudjuk, hogy nem alkalmaznak ilyen fegyvert, vagy ha nem adunk okot arra, hogy alkalmazzanak ilyen fegyvert. Az első feltevés elemzését már ebben tanulmányban megkezdtem és a következőben folytatom. A második feltevés következménye a koppenhágai iskola elméletét alapul véve, de azt komplexen alkalmazva, az egymás iránti bizalmatlanság okán feltehetően 4-5 régióra oszlik a világ, függetlenül a Buzan-féle globális-regionális hatalmi megosztásoktól.³⁹ Ez azt jelenti, hogy a biztonság érdekében elkülönülnek egymástól a világ régiói, és egy sokkal korlátozottabb kapcsolatot tartanak majd fenn egymással. Ez természetesen a gazdasági egyenlőtlenségeket és a különböző társadalmi fejlődéseket vonja maga után, ami nem lehet célja a ma felelős nyugati filozófiának.

³⁹ BUZAN-WÆVER 2003: 462.

Irodalomjegyzék

- ATKINSON, Richard C. – HILGARD, Ernst (2005): *Pszichológia*. Budapest: Osiris.
- BOBÁK Áron (2020): Előbb vagy utóbb jön egy aszteroida, ami tömegek halálát okozza. Mit tehetünk, hogy ez mégse következzen be? *Rakéta*, 2020. június 30. Online: <https://raketa.hu/vedekezes-a-foldet-fenyegeto-aszteroidak-ellen>
- BUZAN, Barry – WÆVER, Ole (2003): *Regions and Power*. Cambridge University Press.
- DEBS, Alexandre (2010): Economic Theories of Dictatorship. *The Economics of Peace and Security Journal*, 5(1). Online: <https://doi.org/10.15355/epsj.5.1.20>
- GURTOV, Melvin (1976): The Taiwan Strait Crisis Revisited: Politics and Foreign Policy in Chinese Motives. *Modern China*, 2(1). Sage Publication Inc., University of California. Online: <https://doi.org/10.1177/009770047600200104>
- HITCHENS, Theresa (2022): No US Missile Defense System Proven Capable Against 'Realistic' ICBM Threats: Study. *Breaking Defense*, 2022. február 22. Online: <https://breakingdefense.com/2022/02/no-us-missile-defense-system-proven-capable-against-realistic-icbm-threats-study/>
- International Institute for Democracy and Electoral Assistance; The Global State of Democracy 2021; Stockholm, IX.
- KRISTENSEN, Hans M. – KORDA, Matt (2022): Nuclear Notebook: How Many Nuclear Weapons Does the United States Have In 2022? *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2022. május 10. Online: <https://thebulletin.org/premium/2022-05/nuclear-notebook-how-many-nuclear-weapons-does-the-united-states-have-in-2022/>
- LEWIS, Jeffrey G. – TERTRAIS, Bruno (2019): *The Finger On The Button*. Monterey CA: James Martin Center for Nonproliferation Studies.
- PANOVIC, Aleksandra (2020): The 15 Most Powerful Weapons in the World. *Yahoo Finance*, 2020. december 23. Online: <https://tinyurl.hu/RhX7>
- POMPER, Miles A. – TUGANOV, Vasilii (2022): What Countries Have Nuclear Weapon, and Where Are They? *The Conversation*, 2022. április 1. Online: <https://theconversation.com/what-countries-have-nuclear-weapons-and-where-are-they-180382>
- SIPRI Yearbook 2022. *SIPRI*, 2022. Online: www.sipri.org/yearbook/2022
- WIDIGER, Thomas A. et al. (2016): *Five Factor Model and Personality Disorder*. Oxford Online Handbook. Online: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199352487.013.4>

Internetes források

- Arms Control Association (2019): *The Intermediate-Range Nuclear Forces (INF) Treaty at a Glance*. Online: www.armscontrol.org/factsheets/INFtreaty
- Arms Control Association (2022a): *New START at a Glance*. Online: www.armscontrol.org/factsheets/NewSTART
- Arms Control Association (2022b): *Comprehensive Test Ban Treaty at a Glance*. Online: www.armscontrol.org/factsheets/test-ban-treaty-at-a-glance
- AKSENOV, Pavel (2013): Stanislav Petrov, the Man Who may Have Saved the World. *BBC*, 2013. július 26. Online: www.bbc.com/news/world-europe-24280831

- CARMICHAEL, Neil (2011): *A Brief History of the Berlin Crisis of 1961*. Online: www.archives.gov/files/research/foreign-policy/cold-war/1961-berlin-crisis/overview/berlin-wall-overview.pdf
- DAVIS, Nikola (2017): Soviet Submarine Officer Who Averted Nuclear War Honoured with Prize. *The Guardian*, 2017. október 27. Online: www.theguardian.com/science/2017/oct/27/vasili-arkhipov-soviet-submarine-captain-who-averted-nuclear-war-awarded-future-of-life-prize
- DONALDSON, Rebecca Walker (2020): The Risk of Obeying an Unlawful Order. *Multi Briefs*, 2020. június 29. Online: <https://exclusive.multibriefs.com/content/the-risk-of-obeying-an-unlawful-order/civil-government>
- FAIR, Christine (2021): Pakistan Lost the 1971 War but its Project of Islamist Violence Won the Larger Conflict. *The Print*, 2021. december 14. Online: <https://theprint.in/opinion/pakistan-lost-the-1971-war-but-its-project-of-islamist-violence-won-the-larger-conflict/781070/>
- FORD, John (2017): When Can a Soldier Disobey on Order? *War On The Rocks*, 2017. július 24. Online: <https://warontherocks.com/2017/07/when-can-a-soldier-disobey-an-order/>;
- ICAN [é. n.]: *Hiroshima and Nagasaki bombings*. Online: www.icanw.org/hiroshima_and_nagasaki_bombings
- International Court of Justice [é. n.]: *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*. Online: www.icj-cij.org/en/case/95
- NTI (2011): *Strategic Arms Limitation Talks II*. Online: www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/strategic-arms-limitation-talks-salt-ii/
- The National Security Archive (2015): *Nixon, Kissinger and the Madman Strategy during Vietnam War*. Online: <https://nsarchive2.gwu.edu/nukevault/ebb517-Nixon-Kissinger-and-the-Madman-Strategy-during-Vietnam-War/>
- United Nations [é. n.]: *Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons*. Online: www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/tpnw/